

Теоретичні основи структуризації інституційних впливів за просторовою ознакою

Базиліук В.Б.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри підприємництва та маркетингу
Української академії друкарства

Безпалько І.Р.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри підприємництва та маркетингу
Української академії друкарства

У статті досліджено вплив інституційного середовища на розвиток економічного простору, де основним предметом аналізу передумов розвитку стає взаємодія економічної та інституційної складової. Представлена структуризація інституційних впливів за просторовою ознакою, яка дала змогу виокремити такі рівні впливу інституційного середовища, як мікрорівень, мезорівень та макрорівень. Доведено, що інституційна теорія здатна забезпечити принципово новий погляд (просторовий) до наукового обґрунтування проблем регіонального розвитку порівняно з класичними підходами.

Ключові слова: інституційне середовище, інституційний вплив, простір, розвиток, система.

Базиліук В.Б., Безпалько І.Р. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ СТРУКТУРИЗАЦИИ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫХ ВОЗДЕЙСТВИЙ ПО ПРОСТРАНСТВЕННОМУ ПРИЗНАКУ

В статье исследовано влияние институциональной среды на развитие экономического пространства, где основным предметом анализа предпосылок развития становится взаимодействие экономической и институциональной составляющей. Представлена структуризация институциональных воздействий по пространственному признаку, которая позволила выделить такие уровни воздействия институциональной среды, как микроуровень, мезоуровень и макроуровень. Доказано, что институциональная теория способна обеспечить принципиально новый взгляд (пространственный) к научному обоснованию проблем регионального развития по сравнению с классическими подходами.

Ключевые слова: институциональная среда, институциональное влияние, пространство, развитие, система.

Bazylyuk V.B., Bezpalko I.R. THEORETICAL BASIS OF STRUCTURING OF INSTITUTIONAL IMPACTS ON SPATIAL FEATURE

The impact of institutional environment on the development of economic space is researched, where the main subject of analysis of the prerequisites for development is the interaction of the economic and institutional component. Structuring of institutional impacts on spatial feature is introduced: micro-, macro- and mesolevels. It is proved that the institutional theory can provide a fundamentally new view (spatial) to the scientific substantiation of problems of regional development in comparison with classical approaches.

Keywords: institutional environment, institutional impact, space, development, system.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Нагальною проблемою, що вимагає практичної реалізації, є потреба в інструментарії та підходах, які дають змогу регулювати стан і якість економічного простору та соціально-економічного становища регіону як єдиного цілого. Це зумовлює необхідність кількісного визначення якісних характеристик економічного простору для системного управління соціально-економічними процесами в умовах інституційних змін, що дасть змогу вирішити проблеми формування, розвитку і збереження єдиного економічного простору держави.

Нині залишаються не вирішеними повною мірою теоретико-методологічні питання структуризації інституційних впливів як на економічний простір окремих регіонів, так і на єдиний економічний простір країни в умовах структурних змін. Об'єктивна необхідність формування наукової бази структуризації інституційних впливів на загальний економічний простір в умовах трансформації інституційного середовища, а також циклічного характеру розвитку економіки визначили напрям та актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Базові положення щодо закономірностей фор-

мування економічного простору були представлені в працях цілої низки видатних зарубіжних вчених, а саме в роботах У. Айзарда, Ж. Будвіля, А. Вебера, П. Кругмана, Х. Ласуена, В. Лаунхардта, А. Леша, Ф. Перрокса, М. Портера, Дж. Тисі, Й. Тюнена, М. Фуджита.

Названі автори, безсумнівно, зробили великий теоретичний і практичний внесок у вирішення проблеми, проте низка принципів питань формування, розвитку і збереження економічного простору вимагає подальшого опрацювання з позиції інституційних трансформацій, що відбуваються в національній економіці.

Теоретичні та практичні основи впливу інституційного середовища на загальнодержавний і регіональний розвиток було закладено в працях відомих українських вчених, а саме в роботах О. Амоші, В. Геєця, О. Гонти, Б. Данилишина, М. Долішнього, Я. Жаліла, А. Мельника, Н. Мікули, Г. Мостового, І. Стронянської, І. Студеннікова, М. Чумаченко, С. Шульц.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте проблема оцінки впливу інституційного середовища на загальнодержавний та регіональний розвиток потребує подальших розробок, оскільки цей складний процес не отримав в наукових працях однакового повного висвітлення. Так, більшість представлених підходів розглядає вплив інститутів на регіональний розвиток загалом, а питанням структуризації таких впливів за просторовою ознакою не приділяється належної уваги.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає в обґрунту-

ванні теоретичних основ структуризації інституційних впливів за просторовою ознакою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Якщо дослідженням особливостей впливу якості інститутів на розвиток різних країн та міждержавним порівнянням розвитку приділяється значна увага, то специфіці інституційних впливів на рівень розвитку економічного простору відводиться другорядна роль.

Для вирішення поставленого завдання необхідна чітка структуризація інституційних впливів за просторовою ознакою. Порядок такої систематизації формується і застосовується відповідними інститутами за умови створення для них відповідних інституційних умов. Важливість систематизації посилюється під час змінювання правил і норм поведінки суб'єктів ринку, за умов, якщо слід підвищити швидкість адаптації складних соціально-економічних систем до сучасних реалій інституційного середовища. Це зумовлює потребу розмежування структури інституційного середовища за просторовою ознакою і дає змогу аналізувати чинні правила, норми та наслідки їх виконання на кожному із зазначених рівнів (рис. 1).

В результаті проведеної структуризації виокремлено такі рівні впливу інституційного середовища:

- макрорівень, що впливає на процеси розвитку загального соціально-економічного простору держави;
- мезорівень, що діє на процеси розвитку регіональних систем;
- мікрорівень, що регулює основи функціонування окремо взятого суб'єкта господарювання.

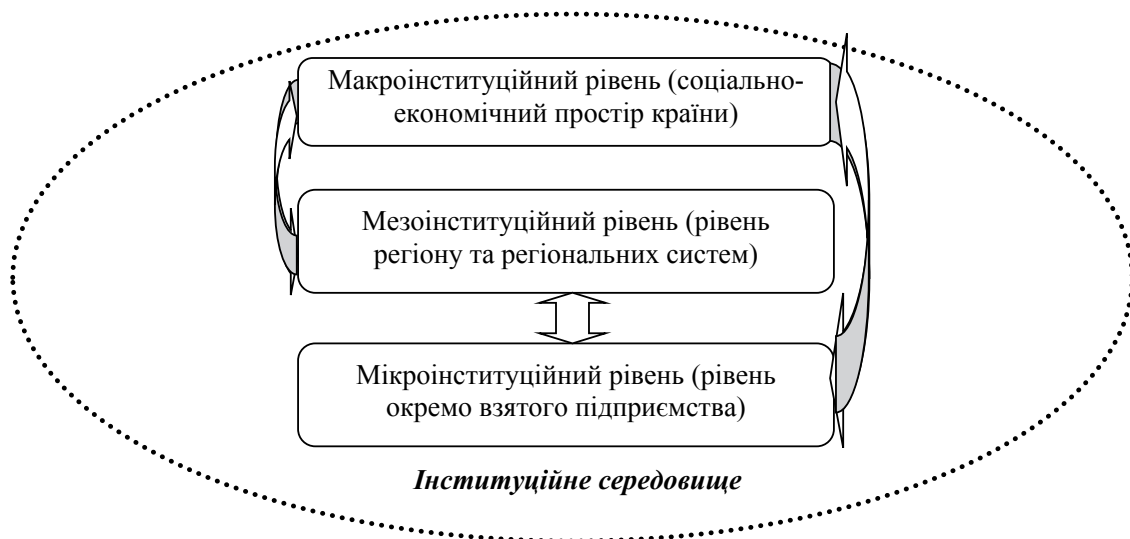

Рис. 1. Структура інституційного середовища за просторовою ознакою

Безперечним є те, що наведені рівні інституційного середовища за просторовою ознакою перебувають у постійному взаємозв'язку та координації, адже вищі рівні формують та регулюють основи функціонування нижчих рівнів середовища.

Найявне інституційне середовище на певній території, з одного боку, та сукупні соціально-економічні процеси, з іншого боку, сприяють формуванню загального економічного простору та є його первинними факторами.

В загальній інституційній ієрархії інституційне середовище одного економічного простору взаємопов'язано з інституційним середовищем іншого. Однак вони різняться залежно від функцій і завдань, покладених на них. Підтвердженням таких припущень є твердження А. Шаститко, який вважає, що «якщо розглядати інституційне середовище в рамках інституційної матриці, то слід виділити його системоутворюючий характер. Правила, що утворюють інституційне середовище, визначають характеристики тієї або іншої системи як цілого» [1]. Таким чином, з позиції окремого господарюючого суб'єкта, що здійснює свою діяльність на певній території в межах одного або декількох регіонів, інституційне середовище формується під впливом правил національного, регіонального рівнів та рівня безпосередньо самого підприємства. Отже, одна з найважливіших характеристик інституційного середовища полягає в його багаторівневості.

В економічній системі інституційне середовище встановлює правила гри для економічних суб'єктів та визначає рамки, в яких відбуватимуться економічні процеси і явища. А економічні суб'єкти і процеси впливають на інституційне середовище. Врівноваження цих двох протиріч відбувається в процесі еволюції економічного простору.

В умовах сталого розвитку економіки інституційне середовище регулює процеси розвитку за сформованою вертикаллю, а саме від глобальних принципів і форм до регіональних, а пізніше і до рівня окремо взятого підприємства. Однак під час появи негативних тенденцій, зумовлених інституційним середовищем, часто відбувається протилежне явище, коли процес інституційного регулювання спрямований від регіональних механізмів до загальнодержавних, що зумовлює появу нових норм і правил на всіх рівнях національної економіки.

Загальний розвиток регіональних промислових систем, як і стимулювання їх інноваційної активності в регіонах, зумовлює потребу

застосування комплексного системного підходу до проведення трансформацій на всіх рівнях інституційного середовища.

Активізація інноваційної складової регіонального розвитку значною мірою обумовлена ресурсною складовою, рівнем диференціації доходів населення, податковою системою, захищеністю власності та, безумовно, якістю функціонуючих інститутів.

Відповідно до аналізу теоретичних напрацювань та власних спостережень можна стверджувати, що сьогодні однією з найбільш невирішених проблем, які пов'язані з розвитком регіональних промислових комплексів, є відсутність дієвих механізмів налагодження співпраці між державою, громадянським суспільством та підприємницьким середовищем, які б враховували наявні інституційні особливості та їх вплив на виробничо-господарську діяльність досліджуваної економічної системи.

Недосконалість наявних методів дослідження регіональних процесів, низький рівень ефективності прогнозування поведінки складних соціально-економічних систем у регіонах, постійний брак коштів на реалізацію регіональних програм та на нівелювання дисбалансів у територіальному розвитку потребують проведення системних трансформацій у цьому напрямі. Слід назвати деякі позитивні зрушення, які відбулися в Україні та стосуються децентралізації економіки, а саме перерозподілу ресурсів та повноважень із центру в регіони, за оцінками вітчизняних фахівців, це може забезпечити вагомий внесок у регіональний розвиток [2].

Запорукою успішного проведення таких реформ є впровадження новітніх підходів, ідеології та методів розвитку економічної науки, зокрема, орієнтованих на дослідження просторових аспектів організації економіки і сталого розвитку.

Так, І. Вахович та О. Табалова вважають, що під час формування регіональної політики сталого розвитку серед набору цілей конкретного регіону необхідно вибирати так звані точки опори, стратегічні пріоритети розвитку за соціальним, економічним та екологічним напрямками, а на їх досягнення слід спрямовувати першочергову увагу та цільове ресурсне забезпечення. Нарощуючи таким чином конкурентоспроможність регіону загалом та підвищуючи добробут населення регіону, досягаємо можливість «ланцюгової» реакції для сталого розвитку інших сфер в регіоні [3, с. 24].

Можна стверджувати, що для дослідження особливостей регіонального розвитку все частіше застосовують синтез різного роду теорій, які ґрунтуються на інституційній платформі. Це дає змогу не лише проаналізувати та окреслити перспективи розвитку регіону загалом, але й дослідити специфіку розвитку окремо взятої регіональної системи та її взаємодії з іншими регіональними підсистемами.

Досить перспективним, на нашу думку, є підхід до дослідження регіональних економічних систем з позиції сукупності інститутів. Цей підхід може бути ефективно застосований на основі сформованого В. Макаровим теоретичного уявлення про інститут як досить стійку коаліцію первинних економічних агентів [4]. Перспективність такого припущення полягає в тому, що для дослідження просторової динаміки доцільним є вивчення не індивідуальної, а групової поведінки різноманітних суб'єктів та систем в економіці.

Під час застосування цієї моделі просторова структура розгадається як сукупність внутрішніх взаємозв'язків і відносин між суб'єктами, з одного боку, та їх зв'язків із зовнішнім середовищем, з іншого боку. За таких умов система основних індикаторів розвитку регіональних систем та інституційних впливів на них складатиметься із сукупності елементів, які зосереджені у певних просторових межах.

Висновки з цього дослідження. Основною перевагою застосування інституційної теорії в регіональній економіці є те, що вона здатна забезпечити принципово новий погляд (просторовий) на наукове обґрунтування проблем регіонального розвитку порівняно з класичними підходами. Просторова концепція розвитку регіональних систем має суттєву перевагу над класичними підходами завдяки врахуванню значної кількості сфер, кожна з яких створює власний простір існування (у цьому разі кожен інститут формує свій простір, а в сукупності взаємодія цих просторів формує інституційне середовище). Так, у внутрішньому економічному середовищі під впливом цього простору відбуваються процеси взаємодії між суб'єктами, а послідовність таких взаємодій надалі приводить до трансформації всієї системи. Крім того, така взаємодія поширюється як у внутрішньо-просторовому, так і в міжпросторовому напрямках. Отже, можна говорити про функціонування певного сукупного інституційного простору, який формується внаслідок накладення окремих просторів різних інститутів та функціональних сегментів, що до них входять. Кінцевим результатом такої взаємодії є утворення складної тривимірної конфігурації, дослідження особливостей якої дає змогу розглядати різні варіанти функціонування різнорівневих економічних систем і прогнозувати їх розвиток.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шаститко А. Предметно-методологические особенности новой институциональной экономической теории / А. Шаститко // Вопросы экономики. – 2003. – № 1. – С. 24–41.
2. Чубарь О. Децентралізація і фінансове забезпечення територіальної громади / О. Чубарь, К. Машіко // Науковий вісник Ужгородського ун-ту. (Серія: Економіка). – 2016. – Вип. 1. – С. 419–426.
3. Вахович І. Регіональні асиметрії сталого розвитку України: діагностика та механізми вирівнювання : [монографія] / І. Вахович, О. Табалова. – Луцьк : Волиньполіграф, 2012. – 343 с.
4. Макаров В. О математических моделях конкуренции между предприятиями / В. Макаров // Экономическая наука. – 2002. – № 1. – С. 5–9.